

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 242 (12332)

1983 чылдың октябрь 21, пятница

1925 чылда үлдүзүлгөттүгүн

Өртү 3 көк

ТАРАА ЧААГАЙ БОЛУРГА...

«Шамбалыг» совхоз — республикада тараа ажалдагы ажалыңарның бирээзи. Совхоз бо чымы 6800 гектар чырың тараа културалары ажаап алыр сорулгалыг. Бо хүнерде тараа ажалдазы адалаа турар. Нинтизи-биле төп шаңда 4700 тонна ажал тараа дүшүн. Ортамаа-биле бир гектардан-на 9,1 центнер дүжүттү ап турар.

Дүжүткүшкүң 12 шаң. Топ шаңче хой-ле школадар, лемир-хуундар туткан, бөлүк-бөлүк-биле кирип турлар. Хоор-сарыг тарааны орогалы төккүлөп каан. Ында ажалдаа чыккылар-ле хой. Машина-техникаңың даш-шынзың аажок. Чамдык кижилер тарааны машиналарда чүдүргөн, өскелери оларны бөлө шкен — чай чок ажалдаа турлар.

Өөрөнкүчтерини класстар айы-биле чыксаап турган башкыдан шаң эргелекчизин айтырдым:

— Бо шаңның үчүткүң бо-ду — деп, олар айтып бердилер.

Учүткүң ажалы чай чок хевирде. Ында төпсөң көгөн өөрөнкүчтерге ажал хуулаадыны кылган, класстар айы-биле чүңү кылырын башкарып тур. Учүткүңи Хурааң Кушкун-оолуна Хертек дээр болду.

Шаңда ажалдың нинти байданын мыңаар чуталдым:

— Бистин совхоз сөөлү каш чылдарда бо хире чаагай дүжүттү ап көрбөм: Дүжүт эки болду. Тараа эки болду. Улустун ажалдаары база эки, боттары база омак-хоо-лук болду-дур. Бистер күрүнеге 1300 тонна тарааны чүдүрүп чертүтүвүс. Ам-даа хой тарааны күрүне шыгжамы-рыңче чорудар бис. Корунер-деди, бо машиналардың база

тараа чүдүрүп алыр дөш кээп турары ол-дур...

Хүнуң-не шаңга ортумаа-биле 300 тоннадан эвезиң эвес тараа дүжүп турар болду. Тараа чүдүрүр 5, тараа арыглар 4 машина ажаллап турар. Тараа арыглар ма-шиналар 2 ээлеген. Нинти-зи-биле 8 эвено бар, ында 24 кижиле хаара туттугунан. Олар-ның аразында социалисттик чарышты органиастаан. Оң түңнелде беш хонуктап үн-дүрүп турар. Тараа арыглар машинада бири ээлеген. Ка-рашаа Олардың эвезиң, оң кижилерини Светлана. Стюра Эргек-оол угбашкы-лар хүн норманы 175 хуу күсүлүп, социалисттик чарыш-ка тилекчилер болган. Ол-ла машинаны ийги эөлчөг-де Караш Ооржактың эвези-зунун кижилерини Светлана Ооржак, Раиса Чокпа олар-хүн норманы 130 хуу чедир-геш, ийгиң черже үнүп, ажа-биле шаңнатканын. ОВН-20 маркалыг тараа арыглар ма-шинада Апазат Мортал-оолга үдүрткүн эвези, оң кижилер-ини Сула Ондар, Лина Сат олар база хүн норманы 150 хуу күсүлүп турар.

Тараа кургалар чер бөгүн ажалдаады. Солярка төнгөн. Олар база-ла хүнде 12 тонна тарааны кургалар норманы 18 тонна кылдыр ажал-гандырып турар.

Шамбалыг ортумаа шко-ла-зың өөрөнкүчтерини шаңда тарааны сайгарыңаа үлүг дузаны чедирип турар. Хүнуң 30 хире өөрөнкүн док-таамал ажаллап, үлүг дуза-ны чедирип турарын шаңда ажаллап турарлар мактал чу-галдаалар.

Совхозтун тарааны чагы уде агаар-бойдустан таа-рымча чок болганын

орайтап бышкан. Оң ула-мында дүжүт ажалдаады орай эгелен. Кожаныңа «Тилекте» совхоз боттары-ның тарааның ажалдаады мурияп дооскаш, оларга үлүг дузаны көргүзүп турар. 24 комбайн 708 гектар чырың дүжүдүп ажаады, 820 тон-на тарааның дүжүдүп уруп берген. Ол шыкаш 18 ком-байн бо хүнерде тура дүшкөй ажаллап турар. Дү-жүт ажалдаады дүргөдир-биле комбайнлар болгаш чоаачылар аразында соци-алисттик чарышты органиастап, оң түңнелдерин 3 хонуктап үндүрүп, муриякчыларны ак-ша-биле шаңнап турар.

Сөөлү 3 хонукта комбай-нерлер Сүге-Маадыр Отур, Кызыл-оол Бады-Хөө, Оту-кул Монгуш («Тилекте»), Серээ Мортал-оол, Борбай Келискаа, Дадар-оол Мон-гуш, Кестик-оол Ооржак («Шамбалыг») олар хүн нор-маны 133—151 хуу күсүлүп турар. Тараа сөөртүгүн чоаачылар Кызыл-оол Мон-гуш, Байыр-Белек Монгуш база кылган. Ол совхозта Көзү ажал-агай министр-ствонун автобазаның ма-шиналары ажаллап турар. Олардан П. Сереевич 118,3 тонна, А. Кудрявцев 96,4 тон-на, В. Галин 91,9 тон-на тарааны сөөлү үш хо-нукта сөөртүп, өскелеринден шыгжарып.

Ам бо хүнерде ажаап алдымызын 200 ажал гектар чырың тарааны бастырып алыр артык. Кааң, аас хү-нерин ажаллап алгаш, артык дүжүттү кыска хууаада ажаап алыр дөш, ажалы улам шапкынчтык.

Н. ДАЖИМНА.

«Тыва тудуг» трестин 48 дугаар тудуг эргелелин дуржулгалыг бызанычларың бирээзи Васи-лий Курзун-оолович Куулар ай санында планың онаалдазын доктаамал ажыр күсүлүп, «Мергежи-линин тергини» атты чедип алган. Оон кылган ажалдарыңны шыңары эки.

ЧУРУКТА: бызаныч В. Куулар.

В. САВИНЫХТЫҢ ФОТОЗУ.

Совет Эвилелинин
ажылчы чоннары! Эр-
тем-техниктиг деп-
шилгени дүргедеди-
нер! Эртеминин, техни-
канын чединишкенине-
рин болгаш мурнакчы-
дуржулганы практи-
кага чүткүлдүг непе-
рединер!

Экономика интен-
сивтиг хөгжүзүн!

(СЭКП ТК-ның Кийгыры-
ларымдан).

ВЕНЕРАНЫ ДОЛГАНДЫР

Хүн системаның планета-
дарын шичилээр талазы-биле
совет эртем болгаш техника
шылгарың чаа тилектеги
чедип алган. Венераны дол-
гандыр «Венера-15» станция-
ның ужудушкунуң түңнел-
деде делбеге эң баштайгы
радиолокациялыг көргүзүп ме-
дээлери алдынтан. Чаа медээ-
лери Венераны кырындаа
алган. Ыңчаарга Венераны
кырын черден ыңчаар шичи-
лээр, оортан медээлери
алыры моон мурундаа бол-
дунмас турган.

Совет автоматтыг «Венера-
15» станцияны Венераны дол-
гандыр орбитага бо чылдың
октябрь 16-да салып үндүр-
гөн турган. Ол ужудушкуну-
нун сорулгалы — Венераны
кырын болгаш ында агаары
шичилээр болган.

Октябрь 16-да ужудушкуну
периодунда дүжүтүп
«Венера-15» станция баштай-
гы радио хэрэбизиниң да-
мчылыгын кылган. Венера-
ның сөңгү кезиниң 1 миллион
дербетчи метр шалтыңа көр-
гүзүп доктаторнун дузазы-
биле алган. Ол радио медээ-
лери баштайгы бажың, үтүг
чедерин, бедериниң, дүңдүр
хемчээлери, 1—2 километр
хемчээлдег белик дүңдүр
толаргай көргүсүн болган.

Венераның төмүтү шичилээр-
инге алдынтан ол медээлер
эртем талазы-биле үлүг ужу-
дузаны болуп турар.

«Венера-15» станцияны
ужудушкунуң баштайгы
айында оон долгандышкы-
ның ажалын орбитаң тур-
гузар талазы-биле станцияны
башкара сорулга туруп ту-
рар. Оон соңда Венерадан
чаа медээлери алыр, «Вене-
ра-15» станцияны салып уду-
рениге беттелес ажалдары
база чоруп турар.

Телеметриктиг информация-
ның медээлериң дүңдүр алыр-
га, станцияны борт система-
лары болгаш эртем аппара-
тары чогулгалы ажаллап
чорутур. Венераның кылмаал
спутниктеринден алдынтан ме-
дээлериң сайгарып, өөренип
коруп турар.

КЫЗЫЛ ТУКТУ ТЫВЫС КАН

Улуг-Хемниң улустур бүдү-
руге черлери, транспорту бо
чылдың үшкү кварталында
калбарган социалисттик чарыш-
ка тилекчи болгаш, СЭКП
обкомунуң, республиканың Ми-
нистрлер Чөвүлелиниң, проф-
объединениниң база ВЛКСМ
обкомунуң шилчир. Кызыл
тугун чаала алган. Ук райо-
н оң түңнелдериниң тураскал-
кал байлыгын хурап дүң
Шагаан-Арыгта болган.

Алаа Тыва АССР-ниң Ми-
нистрлер Чөвүлелиниң Дарга-
зы Ч. Б. Ондар Совет Тыва-
ның 40 чылгаа утуктуур
калбарган социалисттик чарыш-
ка күш-ажылы чединишкени
дөш улуг-Хемниңге кижилер
байыры чедиргеш, районуң
төлөөкчилериниң шилчир
Кызыл тукут тыгжарган.
Бүдүрүлгенин кулаары-
ларын ажаап ажалдаа
кылдыр ажалдаарыңче,
күрүне чүдүрүп бөдүрү-
чүлүг бедеринде, күрүне-
чиг болгаш күш-ажылың са-
гыла-чурунун быжыгжары-
ңче, коллективтерге органи-
ка болгаш кижизилде ажа-

ОРУС СЦЕНАНЫҢ ЧОРГААРАЛЫ

«Сеткел-чүрээни чоңга бер-
ипкен мен база бүгү ботум
чоңга хамдарым мен» деп,
Мария Николаевна Ермолова
болуңуң чоңгадык ажалың
дугайын толуктаган.
Республиканың улустун арти-
сти деп хүндүгү ат-биле орус
сценаның мурунун ачыла-
ылаа дөш эң баштай бир
дугаарында шаңнаткан акти-
са ол болуп турар. Улуг а-
туралыг артисттиң төрүтүңе,
инден боор 130 чыл болган-
чыга тураскааткан кезе-
чокта чаа ССР Эвилелиниң
Академиктер биче театрына,
уран чүтүг оон орту бо
театр-биле хоошбакан болуп
эрген. ССР-ниң культу-
ра министрлиниң ботун ораа-
рыңа Ю. Я. Барабаш ажалың,
бистин чуртка театр амды-
ларың революция соода
хөгжүлүгүңе Ермолованың
чоңгадык ажалың улап
үдүлүг бедеринде, Төрөн
чуртка бараан болурунун ха-
мааты улугер-чүкү болу
бергени демделген.

«Ермолова дугайында сө-
тү» Бүгү-россияны театр
институту баштаар чери-
нин даргазы, ССР-ниң улус-
тун артизи М. И. Царев чу-
галлаан.

Ермолова бөгүндө-даа бистин-
биле кады ол сөзүл-сө-
зүмүн хамдык ажаллап, уран
чүтүг бедеринде, театрың
бедер, хамааты хамдыг-
лазы, кижилерин улап бо-
додарыңа, чүркетеринге хей-
алт кийикчи чоруту конут
эки билдир турган деп, ол дем-
делген.

Ермолова улуг артист чо-
раан, конут толаргай болгаш
чүтүлүгү эу-биле чоңуң
күзеп-бодап чораян эрге-
ажыктарын чедип алырың
дугайын ол көргүзүп турган.
Оон-биле чергелештир ол уран
чүтүлүг мога-шылга чок
ажылдакчы чораян. Салым-
чаныңаа ийгеске-даа, эл-
көсөккал чоңга ажаллап, болу-
нун улап чүтүлүг талазы-
биле мергежилни улам ба-
ндып, долу күш-биле ажа-
даарыңа ынак чораян.

Улуг артистин амдырал-
чурталгазы — уран чүтүг
бердиңиңиң-биле ажалла-
дың улугер-чүтүг.

Амгы үдө чер доңуп эге-
лэн. Дмитрий Тас-оолович
кыштааңа көжүп келген. Ка-
жалың чылдаа хой, хура-
ган азыралыңа, оңгал-
ларың четтелген. Магала сүт
кудар иштериниң кыжаалап,
оларын чылгыт сүт-биле хы-
лар аралыг болган. Хура-
ган чылгыт кыжаа белетке-
ткен. Ногаан ситен болгаш
көк-сууны четчир-биле бе-
леткен, кыжаалап. Бо бүгү-
нүң түңнелде кыш кыдым-
да берге болуп болза, мал-
чыңга көргүчүт эвес.

К. МОНГУШ.

Ада-чурт культуразының
эртинеңизге арттырган улуг
үлүгүн дугайын — чуртун
театр хой-институту төлө-
дери Е. Гоголева (Москва),
С. Данченко (Украина),
В. Артемьев (Латвия) олар
чуталлаан.

Түңнелде концерт бол-
ган. Алаа М. Н. Ермолова-
ның чаагаларыңа болгаш
демделелдеринден үзүлү-
дериң номчаан, артисттик ынак
ажалдарыңа санага куттулуп
турган.

Кезежге СЭКП ТК-ның По-
литбюро кезигиңизге кани-
дат, ССР-ниң культу-
ра министр П. Н. Демичев кири-
шкен.

Орус улуг артистин өөренип
чоразы М. С. Шенкин аттыг
театр училищениң бажыны-
га М. Н. Ермолованың ажалыңа
тураскааткан мемориалдыг
самбарың байырдалыңа-биле
ажылган. Тураскаал самбары-
ның авторлары — ССР-ниң
улустун архитектору, Күрүне
шамааның лауреады А. Т.
Полынский, чуртукчу С. И.
Смирнов.

(СЭТА-ның көрү).

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

КИЧЭЭНГЕЙНИ—КҮҮСЕЛДЕЖЕ

Бо чылдың январь-сентябрь айларда республиканың
экономиктиг болгаш социал хөгжүлүгүңүң Күрүне пла-
нының болгаш Күрүне боджединиң күсүлүгүңүң
дугайында айттыгың Тыва АССР-ниң Министрлер
Чөвүлелиниң хурамыга чуталлаан. Устуге айт-
тыгың талазы-биле ийгеске Тыва АССР-ниң Ми-
нистрлер Чөвүлелиниң Даргазының ораакчылыг, Кур-
пал даргазы М. С. Салаа болгаш СЭКП-ның министри
Б. К. Бугдечиев олар кылганар.

СЭКП ТК-ның ноябрь
(1982 ч.) болгаш июнь (1983 ч.)
Пленумдарының негеделерин
дүңдүр ажалдагы стилин бол-
гаш методун сайгарыңгай-
дар талазы-биле хемчеглерин
алганың түңнелде, ол
ышкыш алдынтан шичилээр-
ниң күсүлүгүңүң контрол-ла-
зын күсүлүгүңүң, күрү-
нениң, күш-ажылыңа база
планың сагыла-чурунун
жыгжарыңа бол чылдың я-
нварь-сентябрь айларда рес-
публиканың бугурутүлери бол-
гаш организациалары планың
онаалдазын чединишкениң
күсүлүгүңүң дөш шугуру ажа-
лдан дээрден демделген. Рес-
публиканың үлүгүрү про-
дук-

Күрүне сүт садар планын
Бай-Тайга, Эрзин, сүтү —
Бай-Тайга, Овур, Улуг-Хем,
Бин-Хем, Току, дүктү — Овур,
Улуг-Хем, Таңды, Бин-Хем,
Каа-Хем, Тес-Хем районна-
рың совхозтары күсүлүгүң.
Ол шыкаш ажал-агайлар са-
дыг организациаларыңа кар-
тофель болгаш погаш дугаар
далдымын боттандырган.

Тудугчуларың күш-ажылың
эки органиастаан, тудуг
объектилерин тудуг материал-
дары-биле четче хандырып
турарыңа капитал тудугга
улуг хөгжүлүшкүң болуп
турарын хураага шүтүмүлүгүң.
Улуг ажал-агайыңны чутула
объектилер — Кызыл хоорай-
ның арыглар чорудар тудугга
кызыл-оол коллектору, чаа
Шагаан-Арыгын инженер
чектин, совхозтарың бугу-
руге ажаллаар келдэ ажал-
агай объектилер бо чылдың
инит болгаш үшкү кварта-
ларында ажаллаа кирер
турбуже, ам-даа дугааттың-

маан.

Ол шыкаш инит ажал-
лаадың автомобиль транспор-
ту чүк сөөртүгүң болгаш
пассажирлар аргыштары-
ның, агаар транспорту —
чүк сөөртүгүң тос аялар
болган сайгарыңаа хөгжү-
лүшкүңүң Салым
министрствонуң болгаш Рес-
публицаның болгаш Рес-
публицаның болгаш Рес-

Шалың фондунуң өстүрүп
тура-лаа, күш-ажылың бугу-
ругуңуңуң куудалың турар
бугурутүлери база эвезиң
эвес. Оон кижизге Кызыл-
дың автоселгече заводун
айтыкан. Бо чылдың эртен
айларында алаа шалың фон-
ду 9,2 хуу эскер, а күш-
ажылың бугурутүлү 1,2
хуу кызырылган. Ындыг бай-
далар Кызылдың, Улуг-
Хеминиң, Бин-Хеминиң «Сель-
хозтехника» салбырларында
болгаш каттыжышкыны-
рында бар.

Магистральная кудумчуң
бир талазында чаа микро-
районче чылгы четкизиңиң
шугуңуңуң хоолаларың са-
лыр, тудуштур ажалдар
колдуулаа дооступ турар. Ын-
чаллажок мында эң дүңдүр-
чиг чүе чүл дөргө, чылгы
четкиңизде салдынтан хоолал-
ларың чылгы эрттирбес кы-
рың изолация ажалдары-
ның кыжар дооступ болуп.
Ол ажалдарың «Сибтехполи-
экс» трестин Черногозске
ПТЗ-иниң Тывада участогу
кылыр ужурут. Магистраль-
ная кудумчуңуң чыныда үлүк
ча стаңциялар чоруктаң ко-
жа ийи хоолалыг ол шугу-
нун чүте 20—30 метр хем-
чээлде ийишкен чылгы
кылган. Ол дөргө чылгы-
га шугуңуңуң бүгү изолация
ажылдарың харыч чок би-
чиг кезе-дир. А мында ол
ажылды кылып тураа кижиле-
р чекел, оон темпизин кы-
лыгаш? Тура чыгыс кижиле
бар. Калы ажаллап турган
эки араан. Чүдө чыгыс
кижиле оон кыжар-чеге доо-
лар деп болгашың? Учасктоң
үдүртүлүгүң ол ажалдарың
дүргөдир-биле чылгы изо-

ляцизың кылырыңа байддарың
тургузарың, өске тудуг-
монтаж ажалдарыңче чар-
дыккаш, сагыш салбайн,
беткемсей келгенниң түң-
нелдир. Чыл бүгүдө кыска
улуг тудугларын алаа ажал-
лаарга белеткейиң тура-
рыңа тудугчулар хомудуп
турар.

Магала база бир кижик
кылдыр бо чылгы ажаллаа
кирер ужурут чаа хлеб за-
водунуң тудуулаа байддалы
чугаалап болуп. Ында чыл-
дыла системаның тудуу-
челериниң ол салгырыга бе-
лен кылдыр эитер тургузары,
батараларың монгаар ко-
жары чыгы үдө бугу шула-
лай келген. Олаа сезону
чедип келгенде ам кезе дү-
дүлүгүң биле кылыр, ажалды
бачынадыр чоруктуң кыжар
моортан көрүп болуп. Олаага,
чылдыла системаның ажал-
дар ам-даа халык хой.
Көкүз, котелдарың хүл үн-
дүр чыгырлар бичи көм-
паша, дериг-үрөкчелериң тур-
густымаан. А халез доостуңун
чаа тудууңуң олаага система-
зың ажаллаа кирбес бол-

БЕЛЕТКЕЛ- МАГАДЫЛАДЫГ

Дмитрий Тас-оолович Куу-
лар — Чөөн-Хемчик району-
да «Большая» совхозтун му-
рякчы малчыларының бирээ-
зи. Нинтиңиң малын кыштаан
хур ажыр дөш 1983-1984
чылдарын кашатлаагыңыңа
хынамчалыг белеткен
турар. Оон кодамында 300
ажыг төрүп хой бар.

Ол чыгы үдө Шени-Ба-
жыга хоон оларалың, оон
шыгар дегилден чедип
алган. Халың-Бажында мал-
чының кыштааңа чаа кыжа-
ны ажаллаа кинеген. Кыш-
тык магалдык белеткенде
чаш төдүн баш санын ме-
лд алдыр, малдың продуктту-
болуру хамдаржыр.

Анык малчы чыл бугу-
дойдан хураган, дүк алыр та-

№ 7 БАЖЫҢ: ажылгалаа кирер бе?

Каттышкан рейд

Кызыл хоорайың Магист-
ральная кудумчуңуң муруну
талазында чаа туттунуп ту-
рар микрорайонда № 7 ба-
жыңың кол тудуг ажалла-
ры эртен чылгы күзүңе
доостуган. Оортан бээр ол
бажыңга эахтер, сонгалар
эахтер, шалалар, сүт, чылгы
ламчылыкта системалары кы-
лар, шевелел ажалдары,
хөмүгү, хоон чок дег чоруп
келген. Оон чыныда № 5 ба-
жыңың кол тудуг база доо-
стуган, шитки ажаллар эге-
лэн. № 7 бажыңга шитки
ажылдары далаш чок чорудуп
келгенде чылдааган на-
р-ла бар. Бажыңың бо-
дунда бүгү ажалдары шүт-
тузун кылып, чурттанчалар
шүт кирер кылдыр белетке-
зе-лаа, бажың ажаллаа
кирбес турган.

Чүдө дөргө микрорайонун
депсээринең ийгерилер
четкилер: сүт, чылгы дамчы-
дылгалы, канализация шой-
дунмээн турган. Ол ажалдар
амгы үдө, бир бажың шүт
ажылгаа кирер, чурттанчалар
хурап хурап алырыңа белен
апаргалаа, кыдыг байддалы-
гыл? Бо айтырыг харым

бээр-биле Тыва радиоңуң
болгаш «Шың» содунуң кат-
тышкан рейд бригадазы хы-
намалы кылган.

Канализация четкиңиң даа-
равылга фабриказың чы-
ныдан эгелеш, автовокзал
базы-биле шөйтөг, Магист-
ральная кудумчуңуң кежир-
гек, аэропорт базар орнука
унаштыр тудуп чорудар.
Траштыр казар, хоолалар са-
лыр, тудуштур ажалдары
бо нарын соңгаралың кел-
зе-келсе, кезек кыла кыла-
да. «Красноярскспецстрой-
нук» № 3 тускай тудуг эрге-
лени (ПТЗ) бо чылдың дооза
абазың минин, өске арга
халыңар ужурга таварыш-
кан. Түр каада, өске бажың,
нар ажаллаага киргиче кана-
лизация четкиңиң аэропорт-
тан баткан четкиже улаан.
Ыңчанга микрорайонун
(апаа 10 хире беш каз чурт-
талга бажыңары, мун ажал
өөрөнкиче школа турар)
бодуну канализация четки-
ниң тудуу билдирмес хуу-
сааже сонгарлаан.

Сүт дамылаагыңны четки-
ниң база-ла № 3 ПТЗ ны-
лып турар. Оун шагда-ла

дооступ болурунун аргалары
турган. Ыңчаллажок «хонук-
хуусаа ырак-ла болгаш» деп
болд-биле ында ажаллап ту-
рар бригаданы өске ажал-
лаар чыны өттүр чарышты-
рып, хоолалар-биле, ажа
ажылдар машина-техника-
былде четпес хандырып кел-
гениң түңнелде ол микро-
районда чаа бажыңың
ажылгаа кирерине доткар
бооп туруп берген ол. Сөөл-
гү хүнерде хоолаларың хары
леме эахтер турар,
оларын траштыга салыр, ту-
дустуру казар ажалдары
дүңдүлүгүң бажың байддалы
чугаалап турар. Ыңчанга
ында кылдыңың турар ажал-
дарың ийгелешти, шыгары-
шын доктаамал хыналдага
алыры негеттигип турар.

Чылгы дамылаагыңны четки-
ниң. Бо талазы-биле байд-
дала конут дүңдүрчеген. Ажал-
лаага кирер бажыңарда ше-
верел ажалдары кылып ту-
рар тудугчуларың хоолуу,
чугайы, бугу үдө дооступ
калган турар. Ындыг соок
байдалга ажаллаага кижиле-
ре-даа берге, ажалдың шы-
нарыңа-даа саадырың.

Магистраль

ХООЧУННАР
МУРНУКУ
ОДУРУГДА

СЭКП Талды райкомунга
партиянын, дайынчык бол-
гаш куш-ажылдык хоочун-
нары-биле ужурашканга бо-
луп эркен. СЭКП райко-
мунун секретары К. О. Ен-
зак ону айткан, ужура-
шканын кыжыкчыларынга
байыр чедирген.

— Партиянын, дайынчык
болагш куш-ажылдык хоочун-
нарынын амыдыралык
арга-дуржуулугу, биле
уугу, ону бистиң ишти
херексиске аңа ачылган, аны-
жарга дамыпкан бээр,
районун партия организ-
ациянын болгаш ажалдык
чоннарынын мурунда са-
ланган ажал-агы, кушту-
ра тургузушкунуңуң айт-
тырларын чедикшиңниң
шынтырлар дээр моон
сонгаар чүкү кылырмын
дугурул алыр-биле мын-
да чыгып келген бис—деп,
К. О. Ензак чуталаан.
Ыңчангаш хоочуннарга со-
стү берген.

Бай-Хаакта дайынчык
болагш куш-ажылдык хоочун-
нарынын чевекилерин
даргаас, коммунист В. А.
Никитин бир дугарында
сөст берген. СЭКП ТК-ның
Пленбюроунун, партия-
нын, дайынчык болгаш
куш-ажылдык хоочунна-
рын дугайында доктаама
салам турарына
сөстөгүшүн ханымдан өр-
нүч четтиргенин ол эскер-
ген. Коммунист партия-
нын болгаш Совет каза-
ктың иштики болгаш да-
шкы политиказын хоочун-
нар чүтүлдүгүзүп деткип
турарын В. А. Никитин
демдеген. Төрөн чүртү-
нү экономиказын, бижы-
лаар дээр, олар арга-мерге-
женин, билин, күжүн ха-
рамнамайн, тура-сорукту
ажылдан турарын чуту-
лаан. Илангыч куш-ажыл-
дык сагыла-чурумун бижы-
лаар, аныктарын партия-
нын болгаш совет чо-
ноң революция, куш-ажыл-
дык база дайынчык чачы-
ларынга кижизилдер дээр
турар. Ол талам-биле
кылдыган ажалдыктар,
моон сонгаар чүкү кылыр
тодаргай айткан.

Дайынчык болгаш куш-
ажылдык хоочуну Н. Б.
Сууккай комсомол организ-
ациялар аныктарын
хоолду-дурм кижизилде-
ниң экижидер ужураш деп
чуталаан.

Партиянын хоочуну С. А.
Тувков соң алаш, СЭКП
ТК-ның июнь (1983 ч.)
Паскумунун шынтырларын
дедүштүр ажалдык чо-
нарнын, илангыч аныктар-
нын ортузунга идеология,
политика - кижизилде-
ниң ажалдык партия органи-
зациялар улам экижидер
айткан. Чоноң чурттап
турар черин алы-биле
бо ажалдык илангычидер
уужураш, мынд турбур
Бай-Хаак суурда агитатор-
ларын, депутаттарын
ажылдык чептезин чуту-
лаан.

Бай-Хаак суурун ча-
гайжымалдашкан, дээр
вадунуң ажалында бар
чамдык чептерин, ажал-
даштыгын турар кура-
лыларын хоочуннар чуту-
лаан; ону экижидер тала-
м-биле санадарын кир-
ген.

Бай-Хаак ортумак шко-
лазында комсомол эге ор-
ганизациянын секретары
Людмила Панкратова чүе
чуталаан, школань ком-
сомолчулар ажалдык бол-
гаш ажалдыктар ажалдык
ажал-херектерин токтот-
канын, дайынчык болгаш
куш-ажылдык хоочунна-
рына бүтүркен.

Хоочуннар бүтү-ле арга-
дуржуулугу, биле, кү-
жүн районун партия органи-
зациязын мурунда са-
ланган ажалдык шын-
тырларынча улаанарын
СЭКП райкомунга бүтүр-
кен.

С. ОЮН.

ХЕМЧЭЭН
АЛЫР

Калды-Кара болгаш оң на-
дайы Валентина Артау-
лантын малын маалдары-
биле хүлөөлөп алган хирезилде
хуунуң чыгы экирчир турар.
Харыскада чогулган хоочун
баш саны бо-ла четтеген
болуп.

Бистин Бүрөк-Бай-Хаак
суурун куудумчуларынга
ажыл илангыч үзүндө көр-
гө аныктар, арга-ла,
херексиске аңа ачылган, аны-
жарга дамыпкан бээр,
районун партия организ-
ациянын болгаш ажалдык
чоннарынын мурунда са-
ланган ажал-агы, кушту-
ра тургузушкунуңуң айт-
тырларын чедикшиңниң
шынтырлар дээр моон
сонгаар чүкү кылырмын
дугурул алыр-биле мын-
да чыгып келген бис—деп,
К. О. Ензак чуталаан.

Бүрөк-Бай-Хаак суурун
куудумчуларынга ажал
илангыч үзүндө көр-
гө аныктар, арга-ла,
херексиске аңа ачылган, аны-
жарга дамыпкан бээр,
районун партия организ-
ациянын болгаш ажалдык
чоннарынын мурунда са-
ланган ажал-агы, кушту-
ра тургузушкунуңуң айт-
тырларын чедикшиңниң
шынтырлар дээр моон
сонгаар чүкү кылырмын
дугурул алыр-биле мын-
да чыгып келген бис—деп,
К. О. Ензак чуталаан.

Каз-Хем район.
Ш. Б. И.

ХАНДЫР АНАЛИЗТЭЭР, ТОДАРГАЙ УДУРТУР

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: отчёттар болгаш соңгулдалар

«Ак-Туруг» совхоз—Улуг-Хем районда улуг ажал-
агыларын бирээзи. Ында партиянын үчүдүндө амгы
үдө 88 партия кеңигүннери, СЭКП кеңигүнүгө 7
кандидаттар бар. Совхозтун коммунисттеринин чоңо-
та болган отчёт-соңгулдалык хуралына 82 кеңигүн-
нер, партия кеңигүнүгө 7 кандидаттар олурушкан.

СЭКП-ның XXVI съездин-
ин, СЭКП ТК-ның май
(1982 ч.) болгаш июнь
(1983 ч.) Пленумнарын
шынтырларын амыдыралга
боттандырар, СССР-ның Аш-
чеи программанын күсүл-
диге үдүн кирер дээр сов-
хозтун коммунисттер, бүтү
ажыл-ишчилери он бирги беш
чылдың өзек чылдында күс-
үлүшкүч ажалдан турарын
хуралга демдеген. Он бирги
беш чылдың өткөн ийи чыл
барык оң аларын күрүгө
сүт сазарынын үш чыл план-
нарын совхоз 46,1 тонна
ажыр күсүткен.

Совхоз бүдүрүлгөсүнүн
шынтырлар үчүдүндө партия
коммунисттеринин күсүл-
диге үдүн кирер дээр сов-
хозтун коммунисттер, бүтү
ажыл-ишчилери он бирги беш
чылдың өзек чылдында күс-
үлүшкүч ажалдан турарын
хуралга демдеген. Он бирги
беш чылдың өткөн ийи чыл
барык оң аларын күрүгө
сүт сазарынын үш чыл план-
нарын совхоз 46,1 тонна
ажыр күсүткен.

Совхоз бүдүрүлгөсүнүн
шынтырлар үчүдүндө партия
коммунисттеринин күсүл-
диге үдүн кирер дээр сов-
хозтун коммунисттер, бүтү
ажыл-ишчилери он бирги беш
чылдың өзек чылдында күс-
үлүшкүч ажалдан турарын
хуралга демдеген. Он бирги
беш чылдың өткөн ийи чыл
барык оң аларын күрүгө
сүт сазарынын үш чыл план-
нарын совхоз 46,1 тонна
ажыр күсүткен.

Он бирги беш чылдың өзек
чылдың төс алыр эркен.
Бо үеиниң иштинде Кызыл
районун кыдыр ишчилери
Совет Тываның 40 чыл оюнга
тураскааткан социалисттик
чарыкка идепкейлиң киришкен,
планын оонадаларын бол-
гаш социалисттик хүлээлелер-
ни күсүткөн, СЭКП ТК-ның
май (1982 ч.) Пленумунун
шынтырларын амыдыралга
боттандырар талам-биле эл-
экижидер айткан.

Район күрүгө эл са-
ларын төс алыр болгаш чыл
планнарын. Сайын-чыл
ажыр күсүткен. Эртен-чыл
аңа дүлөлдөкөн. Барык-ла
алды чүе тонна хире эл хей-
саттыган. Оң түнелде
бистин Кызыл район респу-
бликада бирге череке үткен.
Чер-черде партия, Совет бол-
гаш ажал-агы организаци-
ялар чуртукан хемчелеринин
түндөлү ол. Илангыч куш
фабрикамы төс алыр планын
2,4 катан, «Көк-Тей» совхоз
171 хуу, «Шамбалык» совхоз
135 хуу күсүткөн. Күрү-
гө эл сазарынын планын
чүгө «Кара-Хаак» биле «Те-
ре-Хөл» совхозтар күсүл-
кыдыр чуталаан. Бо ажал-агы-
ларын саткан элдин хемчел-
лери эркен чылдык дөшкөн.
Билчигаш олардан чыл төң-
үшкө чедир, улам эки ажал-
дарын четтетип турар.
Район төс айлалда күрү-
гө

Суму төвү кааа тургу-
зары деп айттырмын чутала-
шкан, кайымын-даа чоноң
аңа, чадаг аргыжылга оруу,
ак, эңгир болгаш чер орту-
болур Барык биле Шүй хе-
меринин каттыжыш баткан
орунуңа элдин ирайык.
Аалдар аразы хире черде
Бул деп черин шилип алган.
Кыжым, хар эрээлде чедир,
тузат кыжым белеткен, өөр-
түп алыр көрдүгөн.

— Бажың тузугу чору-
дары амгы эскер-де ажал. Ше-
вер, чазың, бизилде шыр-
раары кижилерден аңа, ту-
дугу кылыр аргызын билер,
ону ушкырлар-башкаар уду-
херек болду ийи—деп, суму
даргаам Хертек Борбак-оң
чуталаан, кыжым шилип
алыр чоор дээр, эң иштин-
де олурганнарын күсүлгөй
эргилдер көргөн. Кезек иш-
миз берген.

— Беш дугаар арба-
ның даргаам Хертек Манчың
улугуш шилдер деп болзар
мен. Кызыл-Мажаалык шко-
ла, эске-даа тузугулар то-
доруңа сумуңуң мурундан кир-
жиң, аңа чыл чедир ажал-
даш келди. Олдан башка ту-
дуг кылыр кыжым сумуда кө-
дөп, сумуңуң ларын бижик
даргаам (секретары) Балдан
шынтырлар чуталаан.

— Ол-даа чутугу боор.
Шын-дыр харын диген үшөр
аңа улашкан.

Бизилде, чазың, шев-
ер кижилерин арбан санадан
ийден үзөш эвести шилип
чыгып дорзан эгелээр дээр-
ди олурганнарын бирээзи
сүлөзүн. Бо бүтү ажалдарга
чексе тузуг кыжым белетке-
чүгүзүп сүлөшкөниң-биле,
арбаңнарга ону хуваагым-
биле хурал доогузган.

Сумуңуң активчилерин да-
тамында аалдарын эргип кел-
ди, суму черинин түндүгүн шил-
тир, оң-бүдө бүтүзүң чедир
сурталал, тузуг кыжым бе-
леткен сооуртуңуң араттар-
дың күжүн моонун кирил-
кенер. Суму төвү—тузугу-сүт
тургузар деп шынтырлар а-
рат чүтүлдүгүзүп турганнар.
Каш-ла хонгала мунан аңа
шарыларда куудумчуларын ий-
бирээлде төрөпкөй сөөктөн
кижилер Боржун, Шүй хе-
меринин дөжүнүн кыры-биле
хемчелер бажың эгелзөн. Арбан
бүдүзүлгөн ийи-ийи бизинчи-
ларын Булуңга аалдарын-би-
ле көжүрүп келген.

А. САЛЧАК.

чыл, квартал эвес, харын-лаа
ай сапында үндүрүңгө, эко-
номикага удурутугузын тодар-
гай болдуруңа шынтырлар
ролю экономиктиң ана-
литик болгаш куш-ажылды
нормаларын бюзу
(уудугурун) совхоз дирек-
тору Ч. Чигжит) ойна-
журлут турган. Ыңчал-
жок совхозта тургустунган
ол бюро экономиктиң ана-
литик чавыс деңгелге кылып
келген.

Совхозта шээр малдың про-
дуктулуу чавыс, баш саны
барык оспейн турар, а бол-
малдың баш саны куудулаан.
Эртен 2 чыл 9 айлар дур-
гузунда «Ак-Туругуңуң» 347
баш малы, 9613 кой болгаш
өшкүзү, 202 баш чыгыт малы
алуп хораш, чикен, самчы-
латтыңан, оорлаткан болуп
турар. Малдың ол улуг хо-
раманың кон өткөк иштин-
де болза, 1041 тонна иен,
383 тонна кой, 60 тонна чы-
гыт малы элди болуп ийи, бе-
зы совхоз мал ажалдаан
ол үе дугурузунда 746,740
рубль тодаргай таварышкан.
А хормачыга таварышкан то-
дугу алаңган турган болза,
иниңиң-биле хей тон-
ла дүктү алыр аз 23,378
рубль орулга кирер турган.
Малды чилдирген, оорлаткан,
бөрүге чилдиркен когаралды

идеяларын, ажалдык хоочун-
нарынын чевекилерин
даргаас, коммунист В. А.
Никитин бир дугарында
сөст берген. СЭКП ТК-ның
Пленбюроунун, партия-
нын, дайынчык болгаш
куш-ажылдык хоочунна-
рын дугайында доктаама
салам турарына
сөстөгүшүн ханымдан өр-
нүч четтиргенин ол эскер-
ген. Коммунист партия-
нын болгаш Совет каза-
ктың иштики болгаш да-
шкы политиказын хоочун-
нар чүтүлдүгүзүп деткип
турарын В. А. Никитин
демдеген. Төрөн чүртү-
нү экономиказын, бижы-
лаар дээр, олар арга-мерге-
женин, билин, күжүн ха-
рамнамайн, тура-сорукту
ажылдан турарын чуту-
лаан. Илангыч куш-ажыл-
дык сагыла-чурумун бижы-
лаар, аныктарын партия-
нын болгаш совет чо-
ноң революция, куш-ажыл-
дык база дайынчык чачы-
ларынга кижизилдер дээр
турар. Ол талам-биле
кылдыган ажалдыктар,
моон сонгаар чүкү кылыр
тодаргай айткан.

Дайынчык болгаш куш-
ажылдык хоочуну Н. Б.
Сууккай комсомол организ-
ациялар аныктарын
хоолду-дурм кижизилде-
ниң экижидер ужураш деп
чуталаан.

Партиянын хоочуну С. А.
Тувков соң алаш, СЭКП
ТК-ның июнь (1983 ч.)
Паскумунун шынтырларын
дедүштүр ажалдык чо-
нарнын, илангыч аныктар-
нын ортузунга идеология,
политика - кижизилде-
ниң ажалдык партия органи-
зациялар улам экижидер
айткан. Чоноң чурттап
турар черин алы-биле
бо ажалдык илангычидер
уужураш, мынд турбур
Бай-Хаак суурда агитатор-
ларын, депутаттарын
ажылдык чептезин чуту-
лаан.

Бай-Хаак суурун ча-
гайжымалдашкан, дээр
вадунуң ажалында бар
чамдык чептерин, ажал-
даштыгын турар кура-
лыларын хоочуннар чуту-
лаан; ону экижидер тала-
м-биле санадарын кир-
ген.

Бай-Хаак ортумак шко-
лазында комсомол эге ор-
ганизациянын секретары
Людмила Панкратова чүе
чуталаан, школань ком-
сомолчулар ажалдык бол-
гаш ажалдыктар ажалдык
ажал-херектерин токтот-
канын, дайынчык болгаш
куш-ажылдык хоочунна-
рына бүтүркен.

Хоочуннар бүтү-ле арга-
дуржуулугу, биле, кү-
жүн районун партия органи-
зациязын мурунда са-
ланган ажалдык шын-
тырларынча улаанарын
СЭКП райкомунга бүтүр-
кен.

С. ОЮН.

ХЕМЧЭЭН
АЛЫР

Калды-Кара болгаш оң на-
дайы Валентина Артау-
лантын малын маалдары-
биле хүлөөлөп алган хирезилде
хуунуң чыгы экирчир турар.
Харыскада чогулган хоочун
баш саны бо-ла четтеген
болуп.

Бистин Бүрөк-Бай-Хаак
суурун куудумчуларынга
ажыл илангыч үзүндө көр-
гө аныктар, арга-ла,
херексиске аңа ачылган, аны-
жарга дамыпкан бээр,
районун партия организ-
ациянын болгаш ажалдык
чоннарынын мурунда са-
ланган ажал-агы, кушту-
ра тургузушкунуңуң айт-
тырларын чедикшиңниң
шынтырлар дээр моон
сонгаар чүкү кылырмын
дугурул алыр-биле мын-
да чыгып келген бис—деп,
К. О. Ензак чуталаан.

Бүрөк-Бай-Хаак суурун
куудумчуларынга ажал
илангыч үзүндө көр-
гө аныктар, арга-ла,
херексиске аңа ачылган, аны-
жарга дамыпкан бээр,
районун партия организ-
ациянын болгаш ажалдык
чоннарынын мурунда са-
ланган ажал-агы, кушту-
ра тургузушкунуңуң айт-
тырларын чедикшиңниң
шынтырлар дээр моон
сонгаар чүкү кылырмын
дугурул алыр-биле мын-
да чыгып келген бис—деп,
К. О. Ензак чуталаан.

Каз-Хем район.
Ш. Б. И.

совхозка эгидер малчынар
кырында өрөңчү түңү амгы
үдө 150 муң рубль четкен.
Совхозтун экономиказын
амга чедир бижыкпаанын
бир кол чылдаганы — мал
ажылдык улуг когаралдар
болуп турарын коммунисттер
иниң отчёт-соңгулдалык ху-
ралына шынтыг шүгүмчүлөп
демдеген.

Боа малдың баш санын
өстүрү планын күсүлде-
ге ам-даа 50 баш, шээр мал-
дың—2 муң баш четпейн ту-
рар. Бо чылдың дөртүк квар-
талынын артка айларында
күрүгө 38 тонна элтип, 9
центнер дүктү сазары негет-
тинип турар. Иниңтин мал-
ын баш санын күсүлде-
ге, оон продуктулуунуң бедиве-
келгенин кол чылдаганын;
малга четчир болгаш
шынарлар чевекинер белетке-
везин, уксааны экижиптэни,
зооветеринарлык хемчелерин
комплектинг боттандырбаны,
малчыларын амыдырал-
чуртталгасын кошкан ки-
чигеиниң салып турган
азарын коммунисттер И. Д.
Давыдов, М. Саган, А. Дар-
жа, М. Кара-Сал олар ху-
ралга демдеген.

Совхозта тузуг ажалды
сөөлүкчүлүккө саймалай
келгенин, Ак-Туруг болгаш
Кызыл-Даг суурларын чаа-
гайжыдар, ногаачыдар хе-

Топ Комитетинин «Социали-
стик чарыштыр организаци-
он, оң түндүлгөн үндүрү-
нүн болгаш тилектеринин
шынтырларын практи-
када саймалайжыдар ду-
гайында доктаалың уду-
тулга болдурун чутула.

Совхозтарын ажал-ишчи-
леринде болгаш удурутукчу-
ларда дозу беринче-биле
ажылдашкан, ортумак көрү-
зүлгө-биле элтип, хейи
кылырын орадалашкан олар
улус чоң эвес. Оларын ма-
жым байдалдан үндүрүңгө
социалисттик чарыштын
ишчилеринин шынтыг
салып уужулут. Оң-биле
чегерелештир хожудан турар-
ларын чыл планын маал-ла
күсүткен турарын чедир алыр.
Ону кылдыра социалисттик
чарыштын кижизилдик күжүн
бүрүн ажаллаар херек. Ки-
жилерин илангыч болгаш
харыскалыг болурунга
нагизин бээр, экономиктиң
болгаш организацион негелде-
лери, богадичи, активч бол-
гаш бектик сагыла-чурумун
байдалды коллектив бүрүзүгө
тургузар. Артка үзе бо
чылдык бүтү сооургаларын
амыдыралга боттандырарын
магдымдалары ол.

В. ДАНДАР.
уаус депутаттарын Кы-
зыл район Советинин кү-
сөмунун секретары.

ректи барык боттандырбаны
Т. Байыр-оол болгаш хуралга
саяал берген эске-лаа комму-
нисттер айткан. «Совхоз бо-
луп куш-ажылдык бо чылдын
100 ийек кирер кажанын, ча-
зынр пекти, 500 кой кирер 1
кажанын, чыгыс квартиралыг
2 бажынын, хойжудар кыш-
тагына капитал септелсе,
ини кылган болгаш кылды-
турар» деп, партокм секрета-
ры Р. Хунай-оол отчёттут
илеткеге демдеген. Ыңчал-
дажик совхозтун тузуг тала-
ды-биле социалисттерин не-
гелде тогун ажилдашкан,
арамы тузугулар бригаданы
чазың кирер кылган болгаш
акжанын бүрүн алгаш кору-
барганын, Шагаан-Арыгын
болгаш Чалаанын көжүт
чоруур механизация кол-
налары Ак-Туруг суурга 2
чуртталга бажынынын
чүлө ханаларын салгаш, со-
саянын, оларын ханаларын
чамдык кижилер үрөп, отту-
лун ателзенин илестеге
айттылар.

Совхоз көдө ажал-агы
техниказы-биле четчир кыл-
дыр ханаларын деп санап
болуп. Ыңчалдажик техника-
ны ажаллаш, илангыч ка-
далаан дыйа четтес болгаш
уужурун бо чылдың август
«Ак-Туругуңуң» 2 автома-
наларын оор алганын, амга

чедир тывалбанын, совхоз-
тун экономиказын улуг ко-
гаралдык таварышканын от-
чёттут илеткеге база айт-
тылар. Совхозтун 17 комбай-
нарын 6-зы бо чылдың дү-
жүт ажалдашканга ажал-
тынмаан.

Ак-Туруг болгаш Кызыл-
Даг суурларда корум-чуру-
нун ам-даа чавыс деңгелде
тургустунган, ажалдык чо-
нарнын, илангыч аныктар-
нын коммунисттик кижизил-
дигинин сооургаларын ам-даа
комплектинг шынтырларын
турарын коммунисттер Т. Ара-
тан, К. Кандаш олар ботта-
рынын санадарында демде-
ген. Совхозтун бо ийи суу-
рунга запартүсүсү аймаан
сатылашкан дугайында чур-
тачкылар азын каш чылдар
бүрүңгаш боттарынын ху-
ралдарына бир үч-биле
шынтырларын турган. Көдө
ажыл-ишчилерин ол хура-
дарынын шынтыр хей-ни-
тинин корум-чурунун
ижилдиги таварычылг
салдары болган. Ыңчал-
дажик Ак-Туруг база Кызыл-
Даг суурлардан арага са-
ды-биле совхозтун автома-
наларын, харын-даа трактор-
ларын ажаллаш, хей кывар
чүлү хоралып, Арыг-Ууру,
Шагаан-Арыг, эрги Чаа-Хөл
баар чоруктар «хоочуран-
аары» болу бергенин совхоз

Көдөжик ажал-ишчилери-
ниң, илангыч аныктарын
коммунисттик, интернационал-
дыг кижизилдигин СЭКП
ТК-ның июнь (1983 ч.) Пле-
нумунун негелдесинде дүш-
түр бектик деңгелде көдү-
ренин, совхоз бүдүрүлгө-
ге, хамыктын мурунда мал
ажылдык комсомолчуларын
болгаш аныктарын кадык
кирилген. Хамыктарын
эргекчү чуталаан хуралга
оңалап демдеген.

СЭКП обкомунун секретары
Д. К. Ооржак коммунисттер-
иниң отчёт-соңгулдалык ху-
ралын ажалдык кырышкан
болгаш чуталаан хуралга
оңалап демдеген.

Совхозтун коммунисттер-
иниң, бүтү ажал-ишчилерин
мурунда салдыган сооурга-
ларын шынтырларынча у-
ланган доктаалы отчёт-соң-
гулдалык хурал хуулап алган
болгаш партиянын чаа со-
саянын, районун партия кон-
ференциязынга баар делегат-
тарын соңган.

А. ДУРЖАА.
«Шынык» тускай корр.

БЕШ ЧЫЛДЫН ШАЛЫЧЫЛАРЫ

Кызыл районда «Кара-Хаан» совхозтун
ногаачылары бо чылдын эвээш эвес нога
нултураларын ажаап ап, Аш-чеи про-
граммаларын боттандырарына үлүүн ки-
рил туралар.
Нок-тыс Салчановна Ооржак—ун ажал-
агыда муракчыларын бирээзи. Ол чыл
санында эки шынарлы напустаы өстү-
рүп, боудуң амылгыны аныктарын өө-
дир херекке идепкейлиң кирип келген.
ЧУРУНТА: ногаачы Н. С. Ооржак.
А. ХАСАНОВИЧНИНГ ФОТОЗУ.

Кызылдын дааранынга фабрикасында
муракчыларын бирээзи Зоя Алексан-
дрина Эглит Совет Тываның 40 чыл оюнга
уткуштур социалисттик чарышта идепкей-
лиң кирип, бо хүнүндө келер чылдың
январь айың үлүүндө амылдан турар.
Коммунисттик куш-ажылдык шалычы
З. А. Эглит—фабрикада хей-ниги ажалы-
нын идепкейлиң кирипкени.
ЧУРУНТА: З. А. Эглит.
В. КАРА-САЛДЫНГ ФОТОЗУ.

УРАН ЧУРУЛГА АРГАЗЫ-БИЛЕ

Чурукчу болгаш амыдырал

Бөгүн Тываның чурукчуларының VII съездин бо-
луп эртер. Аңаа СЭКП ТК-ның июль (1983 ч.) Псе-
нумуну шийтирерин ууртууга боладурган, уран
чурулга амыдыралының моон соонгаары соругула-
ларының дугайында чугаа болур. Съездин муруну
чарында бистин корреспондентисе Тыва АССР-нин
Чурукчулар эвилелнин бааштар черинин даргасы
И. С. Садчак-биле кыска интервью кылган.

— Тываның чурукчулары
эртен VI съездинден бээр
ини чыл иштинде кандыг
ажылдары кылганары?
— Тыва АССР-нин Чурукчу-
лар эвилели эртен ийи чыл-
дарын иштинде элээн ажил-
дарын органиастап кылган.
ССРЭ-нин болгаш РСФСР-
нин уран чурулга делегате-
лерине киржип, аңаа Тываның
чурукчулары болгаш чазакчы-
чылары боттарының ажилда-
рын киргезе база чогуур үе-
ледил алганын. Ол мындаг
делегателерге 25 кижил ботта-
рының ажилдарын киргезген.
1983 чылда Красноярск хо-
райга болган «Төрөөн чурту-
вуста» деп делегетге 9 кижил

бирээни, уран чурулганын тө-
вү болуп турар.
Сөөдү ийи чылдын иштин-
де 20 амыг делегетелерин ор-
ганиастап көргүскөн. Оларын
иштинде чурукчуларын чо-
гаалдыг ажилын 3 улуг
делегетелерин органиастап.
Ол болза Тыва АССР-нин ди-
тературалың болгаш уран
чүдүтүң алыдары амыдырал-
чызы В. Ф. Деминин, Тыва
АССР-нин културалың алы-
дарыг амыдыралчызы Б. Дү-
чүрүн болгаш С. Көгедил
тускайлаң делегетелер-дир.
Эртен чыгыс урууларын
чурулга школаларын баш-
кыларың тускай делегете-
лин органиастап амыгган. Ол
уран чурулганын ийи сай-
ыралында болгаш анык сал-
галды кижилдеринге улуг
кыргын берген.
— Тываның куш-ажылчы
ажылдарын дугайында
кижилдерге хамаарыштыр чү-
нү чугаалаң болур саяс?
— 1982 чылдын август-сеп-
тяр айларда ССРЭ-нин Чу-
рукчулар эвилелнин болгаш
Тыва АССР-нин Чурукчулар

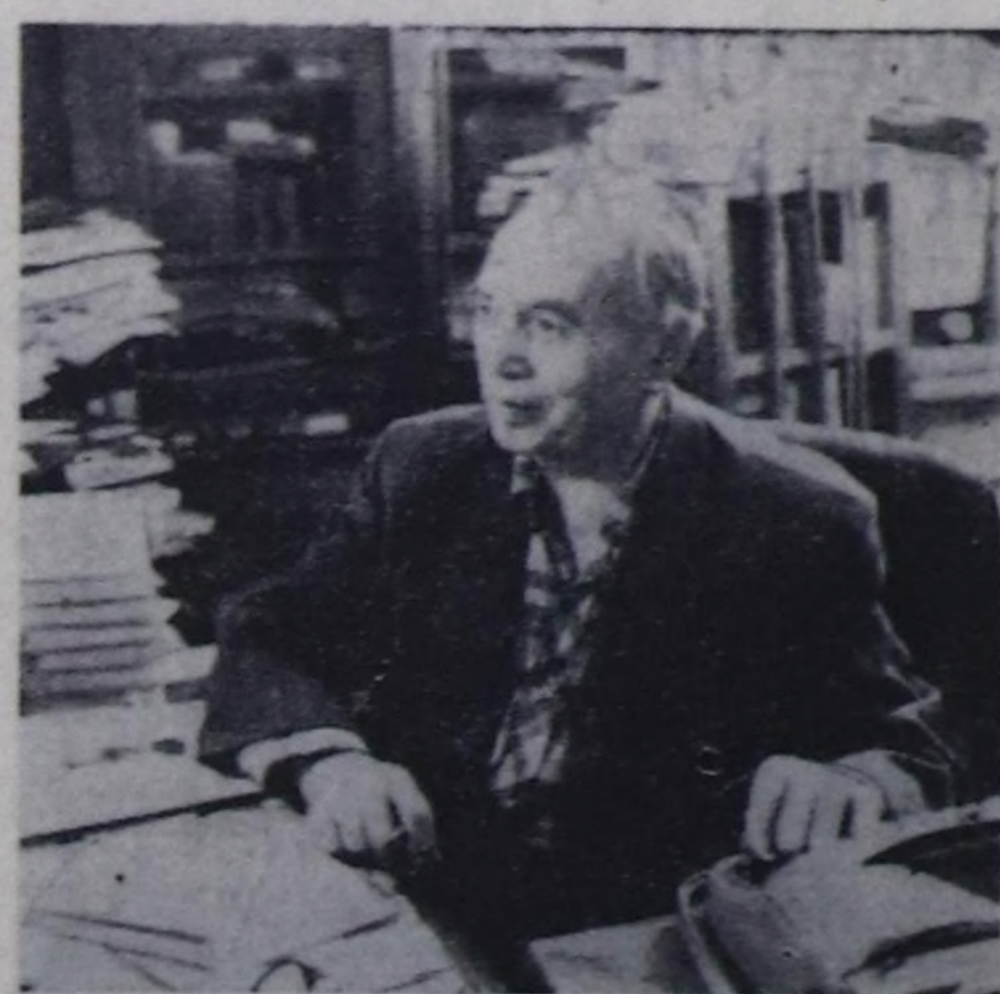
ларын чоңга көргүскүлээн.
Бо бүгү чурукчуларын өлү-
дүзүңгү улуг дугайыг болган.
Беш чурукчу уран чүдү үч-
күшүнде амыгган турар.

— Совет Тываның 40 чыл
оюнга Тываның чурукчулары
улуг белетке амыгдарын кы-
лып турары билдинтир. Аңаа
холбаштыр амыг үеде кандыг
ажылдар кылдынганы?

— Совет Тываның 40 чыл
оюнга таарыштыр Москвага
Тываның уран чүдүтүң хүн-
лери эртер болгай. Аңаа ут-
куштур белетке амыгдары
чоруп турар. Чурукчу бүрүз
республиканың 40 чыл иштин-
де чыныг алган чедикши-
рин бүгү талазы-биле тус-тус
адыраларга көргүзүр дээш
план баураар амыгдал турар.

Амыг үеде Тываның 40 чы-
лынга хамаарышкан стол ме-
дальдары, хөрөк демлектери,
хүндүлде бижиктерин хевир-
лерин чурган болгаш ол бүгү
тускай комиссияга дугаа-дугаа
ган, Москвада кылдылган эге-
лээн.

Хоорай, суурларын аян-
шыттың сайырадыр дээш
ажылдарын база чурукчулар
кылып турар.

НОВОСИБИРСК. Сураглыг Сибирь чурттуг чогаалчы
Афанасий Лазаревич Коптелов 80 харлап турар.

Баштайгы беш чылдарын тудуулары Магнитогорск, Дне-
проград, Амурска-Комсомольск, Туркис тудууну чылдарында
ол литературага кирген. Ынчан уран соотун совет мастерле-
ри бо кайгамчык чылдарын төөгүзүр бижил эгелээн.

Көдээ култура амыдыралчы, көдээ корреспондент чоран
Афанасий Коптелов бодунуң баштайгы чечен чугаалын Туркис
тудуунга бижээн. А. Коптелов 50 чылдарын дугузуңда
чогаал амыгган бижил келген болгаш оң номнары Сибирь-
биле тудуш харлааган. Алтайның биче улустарының амы-
дыралыг Октябрь революцияның салдарың дугайында
«Улуг амыг» деп романын бижээн.

«Улуг амыг» романын «Чалбын хып үер», «Код багана»
деп трилогиязын. В. И. Ленинни амыдыралыг болгаш
ажыраадылганын турсааткан. Трилогияның сөөдүгү но-
му ССРЭ-нин Күрүнө шалдык-биле делегеттинген.

Чогаалчы Ленин. Октябрь революция, Куш-ажылдың
Кызыл Тук, «Хүндүлдең Демээ» орденер-биле шаңгалган.
ЧУРУКТА: чогаалчы А. Л. Коптелов амыгын кабинет-
динде.

А. ПОЛЯКОВТУ ФОТОЗ.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ШАЛЫПЧЫЛАР- КУШ-КУЛЬТУРЖУЛАР

Логоловскийн куш фабрика-
зының коллективин куш
ажылчы эки көргүзүлүр-биле
чөгелештир боттарының
спорттук чедикшилерин-биле
база чөгелештир турар. Ук кө-
дээ амыгдалыг коллективни
ажылчылары болгаш албан-
халкыларын амыгдалыг болгаш
маргаладылганын спорттук
хөгүзүлүр чөгүлүш-
доттаамал киржип, бугуру-
нун ат-алдарын төлөткөн
биле камгалаң келгенер. Ол
бүгү социал-экономикаг хөг-
жүдүңгү планнның чедикши-
линиг күтүстегинде болгаш
кулш-культураны чүдү-
лде амыгдалыг көргөзүр белик
дегилде.

Ленинград облазында ол
кулш фабриказының спорт ба-
зында 52 метр дурттуг бо-
далга шөлү, стадион, спорт
залы, чырыкчалыг хаак оруу
— бо бүгү чуртталга бажы-
нарының чанында туттунган.
Бугурунун амыгдалыг
дедизинин залекчилери, а
кулш амыгдалыг ийи кижил
бирээни спорттук.

Күсүк узун кежээлерде

БОКСКА ДЕЛЕГЕЙ КУБОГУ ДЭЭШ

РИМ. Италияны Старый
Светте бир дугаар эртин тур-
рар делегей кубогу дээш мар-
гылдада Европаның ийи шил-
ликке командазының составы-
нда ол совет боксёрлар
киржип турар. Олимпий бол-
гаш дилтер аразының ринг
мастерлеринин ужуражыш-
кынары болуп турган. «Пала-
дио делло спорт» аразында
совет боксёрларын ийи
баштайгы тилектерин чегил
алган. Европаның бирги шил-
ликке командазы дээш тур-
жуп турар Невинномиско турт-
туг спорттук Юргий Алексан-
дров (54 кг) Согу Америка-
ның боксёру Джесси Бенвени-

ОКТАБРЬ 21-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДА

8.00—«Уе». 8.40 — Эртенги
гимнастика. 8.55 — Мульти-
фильм. 9.40 — «Ийи дайынчы».
Уран-чечен фильм. 11.05 —
Документалдыг телефильм.
11.25 — ССРЭ-нин курулганын
академиктиг симфониктиг ор-
кестринин концерти. 12.05 —
Телемелээр. 12.10 — 14.15 —
Чалсар. 14.15 — Телемелээр.
14.35 — «80 чылдарын ком-
мунистер». Документалдыг
телефильм. 15.25 — «Мээң
Уабекстаным». Фильм-по-
нор. 16.20 — Тоолуң амы-
лары. «Бургинион ужу-
ралары». 1-ги серия. 17.50 —
ССРЭ-нин улустун артына
М. Бешуруң болгаш Топ те-
левизион болгаш бугу-
лдегиз радиоуунуң орус улус-
чу инструменталыг акаде-
миктиг оркестринин концерти.
18.30 — Документалдыг теле-
фильм. 18.45 — Бөгүн делегей.
19.10 — Н. Доризоун шүтү-
кери. 19.40 — «Дайгыралыг
бикше». Уран-чечен фильм.
21.00 — «Уе». 21.35 — «Эрэнга
кинокомедия». «Автомобиль
камыгала» 23.15 — Бүгүн деле-
гей. 23.30—00.10 — Бокс та-
лазы-биле делегей кубогу.

НИНГИ ПРОГРАММА МОСКВАДА

8.00 — Эртенги гимнастика.
8.15 — Документалдыг теле-
фильм. 8.35—9.35 — География.
8-ки класс. Чинк улустур.
9.05 — 12.40 — Ангил дым.
10.05 — ПТУ-нун сурууду-
луга. Нинги биология. Эво-
люстуг хөгжүлүсүн кол ула-
нышкыны. 10.35—11.40 —
А. С. Пушкин 5-ки класс. 11.05 —
Болду. Эртенги. Чагаларга
харылар. 12.10 — Тогу.
Крепостной эрге үезинин на-
терери. 13.10 — А. С. Гринбо-
лов. «Уаган чогулган». 13.55 —
«Монументалдыг уран чүдү».
14.25 — «Кижилерге хөрөк бо-
лур». «Д. Б. Кабалевский».
2-ги фильм. 15.20 — Телемелээр.
15.25—18.00 — Чалсар.
18.00 — Телемелээр.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Школа амыдыра-
лы». Тележурнал. 18.50 —
Телемелээр. 19.00 — «Азияны
төвү». 19.30 — Совет Тываның
40 чыл оюнга. Лаг-Алтайның,
Хаксиянын болгаш Тываның
авык чогаалчыларының хура-
лының киржикчилери боттар-
нын чогаалдарын номчуру.

МОСКВАДА

20.00 — «Чыгылган удувар,
чаштар». 20.15 — «Кызыл
ажылчылар». 20.45 — «Ро-
мео биле Юлия». Г. Берлиоз-
нын музыкалыг балетин
үүзүң. 21.00 — «Уе». 21.35 —
22.55 — А. Афиногенов. «Бо-
луң амыгдалыг азымы». Те-
лешин.

Редактор В. С. ШАРВАН.

АГААР

Республикага шокар булут-
таар, чамдык черлерге хар хо-
лумагчы чык чар. Муруну-
барын чүктен хаттыг күжү
секундада 3—8 метр, күштел
бергенде 7—12 метр чедер.
Дуге агарың температу-
ры 6—11, чамдык черлерге
0—5 градус соор. Хүндүс
6—11 градус чыгыг болур,
чамдык черлерге 0—5 градус
чыгыг.

Азторуктарга көстүрү

Кызылга чуга булуттаар,
чабгас. Дуге агарың темпе-
ратурамы 6—8 градус соор,
хүндүс 6—8 градус чыгыг бо-
лур.

ОКТАБРЬ 21-ДЕ «НАЙЫРАЛ»

«Баллада о доблестном рыцаре Айенго»
9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50,
18.40, 21.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Арабелла —
дочь пирата» 9.30, 11.10, 13.00,
«Найла себя в жизни» 15.00,
«Таким же» 17.20, 20.00
шактарда.
«ВОСТОК»: «Смерть средн
айсбергов» 17.30, 19.30, «Ко-
зерег-один» 15.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Женх и не-
веста» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00,
«Киночеловек» 11.00, 13.30
шактарда.
«ЕНИСЕЙ»: «Средь бела
дня» 18.00, 20.00 шактарда.

БИЛИП АЛЫНЧАР

Олар чүз сайгар тала-
зы-биле республикаг контора-
зы органиасталарын бол-
гаш бугурулганын 1983
чылда хөмүр-лаш амыг та-
лопарының эде билгиледе-
лени болор. 1-де 15-ке чедир
ошнылар болур баураар бугу-
рунун ийилди турар.
Эртин чылдын октябрь 1-де
алган талоннары хылаан акт
билгилеткен соопла, 1983
чылын ноябрь айда эгелеш
хөмүр-лашты берил эгелээр.

Солун неделяда 6
катан унер.

Чыгыг № 2023.

ТС — 01396.

ӨРТКЕ УДУР КОРГУШ ЧОКТАР

ССРЭ-нин Иштики херектер
министерствозунун өртке уду-
р камгаладынын Бүгү-эвилел эр-
тенги чедикши институтунун
ажылдап кылган өртке уду-
р техниказының чаа хевирлери
өрт-биле демекседе амыгдал-
тылган турар.
Өрт өжүрүчүлери аразын-
да чугаага амыгдал шериг
терминерин: демексе, атака,
өрт өжүрүшүн шатап бол-
гаш тыл рапорт чорудуу ту-
ралыг бо черин шериг бау-
ру-биле мычкан дээр Москва
хоорай кушомунуң өртке
удур камгалаң эгелеленин өт-
реилеге төвү. Чурттуг өртке
удур техниказының чаа хевир-
лери оңч стенилдеринде көр-
гүстүнгөн.
Чүдүл эгелээр — эң чу-
гул айтыр. Өрт хыпкан
шактан ону өжүрүп эгелээр
шакка чедир эртенге өртү
өжүрүшүн шийтирээр. Хамык
херекселдерин көдүрүкчү
кээп туруптары билек, каш-
ла секунда уду. Бүгүл билер
АЦ-40 деп өртке уду машина-
нын кырызылган улуг ба-
жынын адыгы казыныча ка-
ламын шөйү эскертти, үкеле
олураар өрт өжүрүчүлү суг
чаштар муруну хып турган
квартиранын сойганын уга-
лай тудулу. Сорук чорукту-
кадалаң-ла, кордорлал шөй-
бо. Эртүү кайнаар-ла өс-
күс кылдыр даштылган суг-
биле боой тудулканы ол.
А шаала кылды турган?
В. Гиларовскийн демексе-

лин номчуп бээй: «Өрт өжү-
рер «машина» кангырт-кон-
гурт маңдал-ла ораар: дөрт
тергеде — тытпалар, үш терге-
де — өрт өжүрер херекселер,
а ийи тергеде — сугулг дос-
каарлар. Оларын мурунда-
туң үргөн, чырыкты туткан,
аытгыг кижил халдыла ораар.
Өрт-биле демекселерин кү-
чүлүг чекселери бар амыг үе-
де шаалаңды ол байдал кы-
тырылгыч-ла шыкша болза,
оларын аразында ийи чүдү
бар эвес деп бээр? Эгелелен
харылаа техниказының бол-
гаш чекселерин кылган.
ССРЭ-нин амыгдалыг В. Совков
мындаг кылды берил:
— А методу биегиз хевир
арткам: бугу-де чүве сугулг
доскаардан эгелээр.
Мээң эгелелени бергенни
ол эскерип кааш. Тайылдыр
лап эгеледи — өртке уду де-
мекселеринин принципн эске-
рилбөзү сугулг азы өске-ла
чекселерин дугузы-биле кие-
лордатан ол амыгдалыг.
Бистин эгелеленин ол прин-
циптин боттары ала-тайлаар-ла
ажылдап чоран болза, а эр-
тен-техникаг депиледе өт-
белемелдин эң амыгдалыг
чекселер-херекселерин эртен
эу-биле дысып тывар
арганы берип турар. Өрт хе-
рекселеринин аразында кө-
вүк, газ, порошок база көстүп
келген.
Ыччалжак ову амыгдалыг
кижилни көрбөз хомудуңга.
Газ-суг дугузы-биле өрт өжү-

рер машинаны ошгай бай-
далга амыгдалыг кылдыр
болгай, бир эвес нефтегаз
тыныштыг чер эртенге бээр
болза аан. Ынчан өрт авто-
билде тургускан күчүлүг
авиамеханиктер өрт өжүрүш
газ хомудуңга сугулг атык-
кан күштүг агымын чалбыш-
тыг уду турдуптар. Ол агым
спажинадан чалбышты аны-
гылаптар хевирлг.

Ыччалжак өрт өжүрүш
ини порохоттуг чаа херексе-
леринин амыгдалыг карак-
биле көрүп бугурулган. Өрт өжү-
рер херекселерин бажылап
аытгыг үргөн ач бугу-де хып
турган кымар чүдүлүг доскаар-
ны карак чывын аразында ко-
зүбелестир дуй алы бээр.
Булут тарай бээр, өрт-ла
болбаан чүве шыкша болур.
Солун чорду, чаа арга-
чеге салып турарымыз анаа-
ла сода-дыр ийи. Отна ол
кочугу шыкша, иштине
база дүжүп кирбес болганда,
суук чүдү кырынга болган
өрттү өжүрүп болур.

Мурундагызымын-биле бе-
ти дээрсе-де өрт чалазын де-
нээр болза, чурттуг өрт те-
хниказын эртен оруу көсү-
тур. Чаа модификация — АП-
45. Белин ол беш казы ба-
жыны хып, аан амыгдалыг
тир үш кеатер чүкү килер-
тур лифт-биле база халдыр-
тылган. Амдыында чаа
ажылдап турар өрт өжүрүчү-
лү кижилни даяртыг постому
мындаг болур: кожызында

Д. ДИБРОВ.
СЭТА-ның корр.
Москва.

Андо-бурч МЕДЭЭЛЕР

ДЕТКВИШААН

Чер-делегейге быжыг
тайбың турун, меззеде
аас хүнүн, амыгдалыг
аас-кемжитиг
эзерин бистер шүптүсүз
нүлүп чорубс бис. А. С.
Пушкин аттыг республи-
на библиотеканында хей
кини амыгдал турар,
олар нолуудан шүптү
хөдөөжөннөр. Библиоте-
каны амыгдалчылары
бистин партиячыстыг
болгаш чазавыстыг
тайбыңга ынакшыдыг
политиказын бүрүнүч
биле деткип, изиг чүдү-
зүгүнүшкүн-биле көр-
үп турар.

Ылаңгыг СЭКП ТК-ның
Чингине секретары, ССРЭ-
нин Дэди Советинин Прези-
диумунун Даргасы Ю. В.
Андроповтуң Мелегели
делегетке тайбынга ынак-
шыдыг бүгү кижилерин
кичээгенин хаара туткан.
Библиотека амыгдалчыла-
ры бо чугула доку-
ментини чоңга тайылдыр-
лап чедиреринге үлүүн
киргезгенер.

Коллективте хөдөөжөн
чон шүптү амыгдалды,
олар боттары авалар бол-
бушаан, чамдыклары харин
кырган-авалар. Ада-чурттуң
Улуг дайының фронт-
ларыга ачалары, оолдары
тудуп чоран өс-бүлелер
бисте база бар.

Коллективтин кежигүнери
Төрөөн чуртунуң улам
ийи чектелешкини
дөш быжыг тура-соруктуг
ажылдар, олар бир хып-
чуң амыгдалыг Тай-
бың фондунуң шилчиде-
рин шийтирэлээр.

С. ШИМИТ.
Пушкин аттыг библио-
текин директорунуң ора-
лакчымы.

А Я Н ТУДААЛ

Амыгдалыг Култура
башчының «Хамна-
рак» агиткулбигада-
зы малчыларын, та-
ражыларын күнзүк
аалчызы. Бот-тыныгын
артистер-биле кижил
эмчиз, мал эмчиз,
библиотекаг болгаш
лектор кады чоруп ту-
рар.

«Куш-ажылга мак-
тал» деп сешерий-про-
грамманың указы бай-
лак. Кижилерин күш-
ажылче сорук кырып
турар олурулар про-
граммала кирген. Амы-
гал ошаксыраар, ара-
же халдыкчылар кижил-
лери база көсүтүр-биле
согойлап турар. Амы-
галың мурнакчыларын
алдыртылган. Бот-ты-
ныгын артистер кожа-
зы суурларга база аал-
дап барып турар.

А. ОНДАР.

Улуг-Хем район.

Редакцияның адреси:

667000. Кызыл. Шетинки болгаш Кравченко куумчузу бажын № 3. Телефоннары: Редакторун 2-23-54, харыскалыг секретары 2-23-35 секретариаттын 2-23-35 партияг чымыр болгаш совет тургузу килдинерин 2-27-13, чага килдинерин 2-41-27, информация килдинерин 2-20-60 килдинерин 2-21-47, корректорларын 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбей барганда

2-24-63 редакторун оралакчыларын 2-35-24, уаытун килдинерин 2-31-75, пропаганда болгаш култура килдинерин 2-23-54 2-32-75 телефонне долаар.

оралакчыларын 2-35-24, култура килдинерин 2-23-54 2-32-75 телефонне долаар.

Тыва АССР-нин Ном ундурер чер, полиграфия болгаш ном садымың херектеринин талазы-биле хуруне

комитетинин типографиязы. (Кызыл Шетинки)

болгаш Кравченко куумчузу, бажын № 1).

ТС — 01396.